

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗІ СКОТАРСТВА НА КООПЕРАТИВНИХ ЗАСАДАХ

В. М. Микитюк, к. е. н., професор

Т. В. Швець, к. е. н., доцент

Житомирський національний агроекологічний університет

Проаналізовано основні тенденції функціонування галузі скотарства в Україні. Розглянуто проблеми становлення та розвитку галузі в ринкових умовах господарювання. Запропоновано перспективні напрями ефективного і сталого розвитку галузі скотарства на кооперативних засадах.

Постановка проблеми. В системі трансформаційних перетворень в аграрному секторі економіки непересічного значення набувають процеси становлення та розвитку обслуговуючих кооперативів як важливої складової інфраструктури аграрного ринку. Формування економічно обґрунтованих кооперативних відносин в аграрному секторі вбачається основою соціально-економічного зростання сільських громад, захисту економічних інтересів членів, розв'язання комплексу економічних і соціальних проблем, актуальних для жителів сільських територіальних громад. Створення обслуговуючих кооперативів сприяє становленню приватного сектора на селі, розширенню сфери зайнятості та підвищенню рівня життя і доходів сільського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження процесів формування та функціонування сільськогосподарської кооперації передусім пов'язані з іменами М. Туган-Барановського, О. Чайнова, Б. Мартоса, І. Витановича та ін. Суттєвий внесок в розробку цього питання зробили сучасні науковці, зокрема В. Гончаренко, В. Зіновчук, М. Малік, В. Марочко, Л. Молдаван, О. Пантелеймоненко, Г. Черевко, а

також російські дослідники, зокрема І. Буздалов, О. Ніконов, О. Серова, Г. Шмельов. Окремі аспекти, пов'язані з особливістю формування кооперативів в галузі скотарства, відображено в роботах вітчизняних дослідників, зокрема: Н. Павленчик, С. Теслюка, О. Шуста, та ін. Незважаючи на різноплановість підходів до висвітлення цієї тематики, у наукових виданнях ще недостатньо вивченими залишаються організаційно-економічні аспекти формування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в галузі скотарства, що і зумовило необхідність проведення даного дослідження.

Мета і методика дослідження. Мета дослідження полягає у вивченні сучасного стану розвитку галузі скотарства в Україні та обґрунтуванні його подальшого функціонування на кооперативних засадах. Теоретичною та методичною основою дослідження визначено діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення соціально-економічних явищ і процесів, науковій праці вітчизняних та зарубіжних вчених, особисті спостереження. Для визначення проблем, що стримують розвиток галузі скотарства, та окреслення шляхів їх подолання застосовано метод аналізу і синтезу. При аналізі сучасного стану та тенденцій розвитку галузі скотарства використано статистико-економічний метод, зокрема його прийоми – графічний, порівняння та ін.

Виклад основного матеріалу. За двадцять років суттєво змінилася структура розподілу поголів'я ВРХ між товаровиробниками різних форм господарювання. Так, у господарствах суспільного сектора в 1990 р. було сконцентровано 85,6 % поголів'я ВРХ, натомість нині лише 34 %. Подібна ситуація склалася в розрізі поголів'я корів. Так, у 1990 р. було сконцентровано 73,9 % поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах, станом на 1.01.2011 р. – 77,6 % корів у особистих селянських господарствах, що по суті і призвело до кризи в молочній галузі, яка виникла на початку 2006 р. й продовжується до теперішнього часу, і підсилюється у зв'язку із заборонаю ввезення вітчизняної тваринницької продукції на територію Росії.

В сільськогосподарських підприємствах корови складають 40 % зального поголів'я, в господарствах населення – 81 %. В 1990 р. ці показники склали відповідно 25 % та 74 %. Тенденція збільшення частки корів у загальній чисельності поголів'я може мати негативні наслідки. Практично це означає, що і сільськогосподарські підприємства, і господарства населення можуть мати проблеми з відтворенням поголів'я за рахунок власного приплоду, а маточне поголів'я буде утримуватись понад нормативний строк. В цілому статистичні дані свідчать про поступовий перехід виробництва

продукції скотарства від спеціалізованих великотоварних господарств до дрібних господарств натурального типу.

Високі темпи зменшення чисельності поголів'я характерні для худоби на відгодівлі та нагулі як одного з найбільш ліквідних видів тваринницької продукції на сільськогосподарському ринку. Значне зменшення поголів'я великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах зумовлене погіршенням ветеринарного обслуговування та порушенням технології утримання тварин, в результаті чого зріс падіж худоби (в 1,3 рази). Показник падежу великої рогатої худоби швидко зростає протягом 1990-1996 рр. (в 1,9 рази), після чого намітилась тенденція до зниження цього показника.

В результаті проведеного дослідження встановлено, що протягом 1990–2010 рр. прослідковується чітка тенденція зростання частки молока, виробленого в особистих селянських господарствах з 24 % до 80,4 %. В цілому виробництво молока в господарствах населення зросло на 54 %, що свідчить про те, що виробництво сирого молока є одним із важливих джерел доходів сільського населення. Водночас, починаючи з 2005 р. спостерігається тенденція незначного зменшення виробництва молока в особистих господарствах населення. Це чітко корелюється з послабленням мотивації селян до нарощування виробництва сирого молока через низький рівень закупівельних цін, який не покриває понесені ними затрати. Крім того, головну роль відіграло також використання молокопереробними підприємствами різних добавок (тропічних олій), що здешевлювало кінцеву продукцію, а отже, знижувало попит на вітчизняні молокопродукти.

Натомість частка молока, виробленого в сільськогосподарських підприємствах, зменшилась як в абсолютному, так і відносному вимірі. Протягом аналізованого періоду виробництво молока в сільськогосподарських підприємствах скоротилось на 88,1 %. Особливо високим був темп скорочення виробництва у 1995 р. (51,1 %). Водночас, починаючи з 2000 р. темпи падіння виробництва молока значно зменшилися, а у 2009 р. намітилася позитивна тенденція щодо його зростання.

Такі структурні зрушення помітно знизили конкурентоспроможність молочної сировини, оскільки її виробництво та заготівля відбувається без належного дотримання ветеринарно-санітарних і виробничо-технічних умов. Відсутність об'єднань власників особистих селянських господарств – виробників молока, створили передумови недобросовісної поведінки заготівельних організацій, яка проявляється у встановленні низьких цін на продукцію селян. Тому необхідна докорінна трансформація всього комплексу не

лише економічних відносин, а й організаційно-правових форм і матеріально-технічної бази виробників сирого молока і продуктів його переробки.

Аналогічні тенденції спостерігаються і у виробництві м'яса ВРХ, так протягом періоду дослідження вирощування м'яса великої рогатої худоби в живій вазі в цілому по Україні скоротилось в 21,6 рази. В структурі виробництва м'яса великої рогатої худоби основну роль виконували сільськогосподарські підприємства, проте їх частка у виробництві щороку зменшується: якщо в 1990 р. ними вироблено 91 % м'яса, то в 1995 р. – 68,8 %, в 2000 р. це співвідношення змінилось на користь особистих господарств, які виробили 59,5 % м'яса великої рогатої худоби.

Ситуація з виробництвом м'яса великої рогатої худоби в господарствах населення є протилежною ситуації з виробництва молока в цих господарствах: виробництво зменшується, але товарність його збільшується. Це пояснюється тим, що виробництво яловичини в господарствах населення, як правило, збиткове. Тому селяни намагаються продати телят до настання стійлового періоду у віці 6 місяців (рідше 14-15 місяців). Серед найважливіших факторів, стримують нарощування виробництва м'яса великої рогатої худоби, слід назвати скорочення поголів'я худоби та низьку її продуктивність. Селяни найчастіше утримують велику рогату худобу для власних потреб. Це свідчить про те, що в умовах ринкових перетворень наявність великої рогатої худоби стало засобом виживання для сільської сім'ї, натомість виробництво продукції скотарства має натуральний і дрібнотоварний характер.

Аналіз сучасного стану функціонування галузі скотарства дає змогу визначити основні проблеми, що перешкоджають її розвитку, а саме: дефіцит обігових коштів і відсутність відчутної фінансово-кредитної й ресурсної підтримки бізнесу; нерозвиненість ефективної системи закупівлі та реалізації виробленої продукції; низький рівень продуктивності праці через відсутність сучасних високоінтенсивних технологій; обмежений доступ до інформаційних ресурсів, у т. ч. про ринки збуту і ціни на сільськогосподарську продукцію. Вихід із ситуації, що склалася, вбачається у об'єднанні ресурсів товаровиробників на кооперативних засадах. Передусім, йдеться про формування на основі міжнародних принципів кооперації і у відповідності до концепції кооперативного підприємства сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Висновки. Основними виробниками продукції скотарства є особисті селянські господарства. Зростання питомої ваги цих

господарств у загальному виробництві продукції зумовлене не тільки реформуванням аграрного сектора економіки, а й спадом виробництва в сільськогосподарських підприємствах. Водночас, темпи росту виробництва продукції скотарства залишаються на низькому рівні. Причиною цього є технічна відсталість ведення дрібного виробництва та низька його ефективність, труднощі зі збутом виробленої продукції, недостатня інтеграція та кооперація між ОСГ, відсутність розвинутої ринкової інфраструктури, здатної обслуговувати дрібне приватне виробництво, нестача коштів для подальшої діяльності.

Найбільш перспективним шляхом подолання існуючої проблеми є створення обслуговуючих кооперативів. Такий кооператив дозволить селянам об'єднати свої зусилля для вирішення фінансово-економічних, організаційно-технічних та соціальних проблем. Перспективним є формування заготівельно-збутових, переробних, постачальницьких, сервісних кооперативів, мережі закупівельних пунктів, надання інформаційно-консультаційних послуг.

Список використаних джерел

1. Шуст О. А. Ринок м'ясного скотарства в Україні: теоретико-прикладні аспекти розвитку та регулювання: Монографія / О. А. Шуст. – Біла Церква, 2011. – 336 с.
2. Статистичний щорічник України за 2010 р. – Київ ТОВ «Август Тренд», 2011. – 559 с.